

«Ақтөбе облысының білім басқармасы
Мұғалжар ауданының білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің
«Гүлдер» бөбекжай-бақшасы» мемлекеттік коммуналдық қазыналық
кәсіпорыны

«Ерте жастағы балалардың дамуына психологиялық жағдай жасау»

Әдіскер-психолог: Есенбаева Нұрзат Итібайқызы

Ерте балалық шақ – қысқа мерзім, бірақ баланың тұлға ретінде қалыптасуында маңызды кезең. Баланың дамуында ата-аналардың тәрбиесі үлкен рөл атқарады. Баланың ерте жасында психологиялық дамуы өте маңызды болып табылады, ол кезеңде баланың ақыл-ойы, ойлау, сөйлеу, қозғалу процестері құрылады және белсенді дамиды. Сондықтан, бұл кезеңдер баланың дамуына маңызды. Балалардың психикалық және сенсомоторлы дамуына қолайлы жағдай жасау үшін ата-аналар нені білулері керек? Ең ерте кезеңде бала үшін ата-анамен эмоционалдық байланыс маңызды болып табылады, көбінесе, ол-ана, ал ана-мейірімді және қамқор болуы тиіс. Ересектердің жүйелі, дәйекті әсері баланың жеке басының дамуына әсер етеді (эмоциялар, ақыл, мінез-құлық). Бала көрген және естіген нәрсені қайталайды, адамдармен және айналасындағы адамдармен қарым-қатынаста болады. Дұрыс мінез-құлықты қалыптастыру үшін жан-жақтан алынатын ақпарат жүйелі түрде дұрыс болуы керек. Бала 2,5 жасқа келгенге дейін бірнеше әрекетке тыйым салу жеткілікті («Қатты тарсылдатуға болмайды»), бірақ кейін бұл жеткіліксіз болады. Мұның себебін түсіндіріп беру керек («Қатты тарсылдатуға болмайды, өйткені: көрші ұйықтап жатыр, ауырады, құлақтарың қатты дыбысқа үйреніп қалады және болашақта есту қабілеті төмендеуі мүмкін...»). Кез-келген дұрыс әрекеті мақтау арқылы күшейтіледі.

Кез-келген жаста адамға көпшілік алдында мақтаған жағымды әсер етеді, балалар да мақтауды ұнатады. Олардың анасы басқа тәтелерімен, әжелерімен және басқаларымен олардың жетістіктері туралы мақтанышпен айтқанда, қуанады. Телефонды алып, қоңырау шалу әрекеті жеткілікті ... (шындыққа ұқсатып). Әрі қарай, ерте жастан субъектілік іс-әрекет баланың жетекші қызметіне айналады. Бұл балалар психикасының барлық процестеріне әсер етеді. Яғни, бала әртүрлі заттармен ойнау арқылы дамиды. Ата-аналар баланың іс-әрекеттерін бағыттап, оған қызығушылық танытатын нысандарды таңдауға және оларды өз қалауы бойынша пайдалануға мүмкіндік бере алады. Тек ойыншықтармен шектеліп қалмаңыз. Көбіне бұл баланы қызықтыратын тек ойыншықтар емес, ересектердің күнделікті қолданылатын заттары. Ата-ананың пікірі бойынша, бұл әдемі және қызықты емес көрінеді. Балаға денсаулығына қауіп төндірмейтін кез-келген банклар, қақпақтар, қораптар, кез-келген заттарды беруге болады. Осындай ойындардың арқасында бала моториканы дамытады, ал ол өз кезегінде баланың тілінің ерте дамуына тікелей байланысты! Ерте жастан сөйлеу функциясының дамуы ең қолайлы (сенситивный) кезең екенін есте сақтау керек.

Балаңыздың толықтай өсіп жетілуі үшін келесі ұсыныстарға назар аударыңыз: Балаңыздың мінез-құлқын қалай басқаруға болады? Балаға қамқорлық жасайтын ересектер өздерінің мінез-құлқын белгілі бір шектеуде ұстауға тырысуы керек. Кейде ата-аналар баланың іс-әрекетін бақылау олардың шығармашылық белсенділігі мен тәуелсіздігіне кедергі келтіреді деп ойлайды, олар нәресте қалаған нәрсені жасауға қарсылық білдірмейді. Басқа жағдайда, ата-аналар кішкентай баланың кішкентай ересек адам сияқты барлық нәрсені саналы түрде ұстауы керек екендігіне сенімді. Олар баланың мінез-құлқын бақылайды және шектейді, іс жүзінде оған тәуелсіздік бермейді. Мұндай шектен шығудың кемшіліктері айқын. Ата-аналардың кез-келген нұсқаулары ақылға қонымды болуы керек және балалардың қауіпсіздік, тәуелсіздік және шығармашылық белсенділікке деген қажеттіліктерін ескеруі керек. Ата-аналардың реакциясы балаларға олардың әрекеттерінің басқаларға қалай әсер ететінін түсінуге көмектеседі. Балаларға басқалардың қажеттіліктерін ескеруді

үйрену үшін кері байланыс қажет. Кері байланыс жақсы мінез-құлықты мадақтаумен білдірілуі мүмкін («Жарайсың, өзің ойыншықтарыңды жинадың!»), немесе жұмсақ сөгіс («Абайла, бұл қарындасыңа зиян тигізуі мүмкін»). Сынның негізгі нысаны ол емес, баланың мінез-құлқы болуы керек. **Баланың эмоционалды-еріктік саласын қалай дамытуға болады?** Баламен бірлескен іс-шаралар мен ойындарда анасы бастаманың біртіндеп балаға ауысуын қамтамасыз етуі керек. Өзара әрекеттесу үйлесімді болуы керек, яғни, бастамашыл және әрекет етуші әрекеттің қатынасы ананың тарапынан да, баланың тарапынан да байқалады. Баланың барлық бастамаларына жауап беруге тырысыңыз. Онымен жұмыс істеу (кітап оқу, сурет салу) үшін оның ойын белсенді түрде тоқтатпаңыз, оның мақсатты қызметіне кедергі жасамаңыз. Баланың өзіндік «МЕН» деген имиджін дамытуға жағдай жасау. Мұны істеу үшін оған іс-әрекеттерді, ойыншықтарды, серіктес ойынды таңдау еркіндігін беріңіз. Нәрестенің жеке пікірін, таңдау құқығын құрметтеу керек. Баланың меншік сезімі ескерілуі керек. Оның үстелдің өз орны, ойынға арналған өз бұрышы, төсек, кесе, киім және т.с.с. белгілі бір заттардың қожайыны ретінде өзін-өзі тану, өзін-өзі бейнелеу дамуын көрсетеді. Гендерлік рөлдерге сәйкес ұлдар мен қыздарға түрлі ойыншықтар, сюжеттік ойындар ұсыныңыз, баланың жынысына сәйкес мінез-құлықты қолданыңыз, гендерлік сәйкестікті қалыптастыруға жағдай жасаңыз. • Балаңызды басқа адамдардың эмоционалды жағдайларына жанашырлық (эмпатия сезімін дамыту) танытуға шақырыңыз. Баланы жылағанды жұбатқысы келетінін мадақтаңыз, мұны қалай жақсы жасау керектігін айтыңыз (ойыншық ұсыныңыз, тәттілермен емдеңіз, құшақтап, сүйіңіз). Сол сияқты, баланың жағымды эмоциялармен бөлісу қабілетін дамытыңыз: қуаныш, тандану, ләззат сезімі және т.б. Нақты өзін-өзі бағалауды қалыптастыру үшін жағдай жасаңыз, өйткені ересек адам баланың жетістіктерінің басты білушісі болып табылады, оның мінез-құлқы көбінесе баланың өзіндік өзін-өзі бағалауының қалыптасу жолын анықтайды. **Баланың ерте дамуы үшін заттық-кеңістіктік жағдай жасау:** Балалар бөлмесінде көптеген ашық түсті заттар болуы керек, бұл қабылдауды дамытуға көмектеседі. • Әр түрлі бассейндер, ұсақ қол моморикасын дамытуға арналған материалдарды — бұл баланың моторикасына өте ыңғайлы. • Өте жақсы ойыншықтар — сортерлер. Оларды форма мен өлшем бойынша сұрыптауға болады. Міндетті түрде сатып алу қажет емес, қиялыңызды көрсетіп, қолдан жасауға болады. • Саусақ ойындары моторика мен сөйлеуді дамытуға керемет әсер етеді. • Балаңызға сурет салуға мүмкіндік беріңіз. Түстер мен кішкентай жапырақтар жарамайды. Мүмкіндігінше, қағаз қыстырғыштарын немесе тұсқағаздарды бекіту арқылы қабырғаға сурет салғызу керек. Қарындаштар, қаламдар немесе бояулар жарқын және сапалы болуы керек. Балаңызбен көбірек сөйлесіңіз. Бұл екі жақты әсер етеді. Біріншіден, эмоционалды қарым-қатынас, екіншіден, сөйлеуді дамыту. Қарым-қатынас арқылы бала сөйлеудің қарапайым түрлерін үйреніп, сөздік қорын толықтырады. • «Неге» деген сұрақтарына шыдамдылық танытыңыз. Барлық қойылған сұрақтарға жауап беруге тырысыңыз және оны балаға түсінікті тілде айтыңыз. Осылайша, сіз оның сөйлеуін, қиялын, ойлау қабілетін дамытуға көмектесесіз. • Серуендеп жүрген кезінде айналаңыздағы барлық заттар мен құбылыстарға барынша назар аударыңыз, түсіндіріңіз, балаңызға әлемді ашуға көмектесіңіз. • Егер сіз балаңызбен көп уақыт өткізе алсаңыз жақсы, бірақ оның жеке кеңістігі туралы ұмытпаңыз. Сіз оны әрдайым басқара бермеуіңіз керек. Оған

шығармашылық мүмкіндік беріңіз. Нәрестені жалғыз қалдырыңыз (қауіпсіз ортада), кейбір ойыншықтармен және заттармен өз бетімен айналысуына жағдай жасаңыз. Оны тәжірбие арқылы көрсетіңіз, мысалы, балаға балғаның не екенін және оның не үшін жасалғанын түсіндірген жөн, бірақ сіз баланың онымен және тек солай әрекет етуін талап етпеуіңіз керек. Ол өзі жасап көруі керек. • Бала өмірінің эмоционалды құрамы туралы ұмытпаңыз. Ол өте керемет. Оны достық және жылы атмосферамен қоршап алыңыз, жанжалдар мен отбасылық драмалардан аулақ болыңыз, әсіресе баланың қатысуымен. • Ересектермен нәрестенің қарым-қатынасы оның ерте дамуына ықпалын тигізеді. Есіңізде болсын, жас баланың өзіндік бейнесі ересектердің рейтингісіне негізделген. Оның жұмысы мен күш-жігерін тек оң бағалаңыз, тіпті егер сіз бұл үшін ата-әжелеріңізге пара беруге тура келсе де. Бұл жас баланың туындыларын сынауға жарамайды. • Күннің режиміне назар аударыңыз, нәресте үшін оның тұрақты болуы маңызды. • Сонымен қатар балаларға кітап оқу, балалар әндерін айту, оларменмен би билеу керек екенін ұмытпаңыз.